

Vad kostar mäns våld?

Ingår i antologin *Våld till vardags* (red. Ulf Krook m.fl.), Ordfront 2008

Kanske ryggjar någon inför frågeställningen. Kan lidandet hos våldsoffer, eller rentav förlust av människoliv, mätas i kronor eller dollar? Vad är kostnaden för att en nyfödd flicka i Indien får svälta ihjäl därför att föräldrarna hellre ville ha en pojke? Hur ska vi mäta lidandet hos en kvinna i Avesta som bor på hemlig adress och inte vågar visa sig utomhus av rädsla för sin våldsamme före detta sambo?

Det finns gränser för hur meningsfullt det är att göra ekonomiska kalkyler över kostnaderna för våld.

Och hur mycket vet vi egentligen om våldets omfattning i olika samhällen? Mörkertalen är stora. Statistiken över många typer av våld – såsom sexuellt våld, kvinnomisshandel, barnmisshandel eller kvinnlig könsstympning – är ofullständig, och det enda vi med säkerhet vet är att de rapporterade fallen av våld och övergrepp endast utgör toppen av ett isberg.

Men trots alla statistiska och metodologiska problem kan det finnas skäl att synliggöra våldets höga samhällsekonomiska kostnader. Och även om alla kalkyler är underskattningar är det ändå uppenbart att kostnaderna är ofantliga.

Världshälsoorganisationen WHO har kallat våldet för ”ett globalt folkhälsoproblem” och i Latinamerika, där omfattande våldsbrottslighet präglar vardagen för många människor, har våld av Interamerikanska Utvecklingsbanken identifierats som ”ett av de främsta utvecklingshindren”. I andra delar av världen har politiska, etniska, sociala och religiösa konflikter eskalerat till inbördeskrig eller krigsliknande situationer. I många länder, såväl fattiga som rika, ser vi i dag en ökning av våldsbrottsligheten, och frågor om brott och straff har blivit viktiga punkter på de politiska dagordningarna.

Våldets offer finns i alla åldrar och bland båda könen, men förövarna är i regel män. Även om våldsbrotten rapporteras öka också bland unga kvinnor i flera länder, liksom kvinnors deltagande i krig och terroristhandlingar, är fortfarande en överväldigande majoritet, över 90 procent, av alla våldsverkare pojkar och män. Det är därför befogat att betrakta våld som ett fenomen som till största delen, om än inte helt och hållet, är ett problem kring manligt våld och förhärskande mansroller.

Krig är en extrem form av våld. En skattning av de sammanlagda krigskostnaderna bör innefatta kostnaderna för försvarsutgifter, som globalt uppgår till drygt 1.200 miljarder USD per år, plus kostnaderna för förstörelsen av människor och materiel när soldaterna och deras utrustning faktiskt används. Detta kan jämföras med det sammanlagda offentliga utvecklingsbiståndet för att minska världsfattigdomen på omkring 80 miljarder USD årligen.

Syftet med denna uppsats¹ är att diskutera metoder för att analysera kostnaderna för våld och att med hjälp av konkreta exempel illustrera hur dessa kostnader för våld kan kvantifieras.

¹ Artileln baseras i stor utsträckning på en större studie av författaren, *Costs of Male Violence*, i Ferguson m.fl. (2004). För litteraturreferenser och fördjupad diskussion hänvisas till denna skrift, som kan beställas kostnadsfritt från Sida, www.sida.se

Att definiera kostnader

Vi kan till att börja med skilja mellan direkta och indirekta kostnader. De direkta kostnaderna innefattar värdet av alla varor och tjänster som är ägnade åt att behandla våldsoffer samt att gripa, åtala och straffa gärningsmännen. Det finns också olika typer av indirekta samt omätbara kostnader.

En första kalkyl över till exempel grov misshandel skulle kunna ta upp följande poster:

Direkta kostnader: Sjukvårdskostnader (inklusive läkemedel, terapi och krisbearbetning), kostnader för polis och domstolsväsende, fängelsekostnader.

Indirekta kostnader: Utebliven arbetsförtjänst under sjukskrivning (våldsoffren) och fängelsetiden (våldsverkarna), sömnsvårigheter, trötthet och lägre produktivitet till följd av psykiska problem hos de drabbade.

Omätbara kostnader: Smärta och lidande hos offren för våld och hos anhöriga.

Multiplikatoreffekter: Speciellt i länder med omfattande våld kan vi se en rad långsiktiga effekter såsom ökade utgifter för privat brottsbekämpning (vakter, extra lås, vakthundar, övervakningskameror med mera), kapitalflykt, försämrat investeringsklimat, försvagat socialt kapital och emigration av välutbildade.

En viktig multiplikatoreffekt är överföringen av våld mellan generationerna, dvs huvudsakligen från far till son. Individer som varit offer för eller bevittnat våld som barn är starkt överrepresenterade bland dem som hoppar av skolan, blir missbrukare, begår sexuella övergrepp osv. Studier från USA tyder exempelvis på att det är många gånger vanligare att män som upplevt våld i barndomen är våldsamma mot kvinnor än män som inte gjort det.

De flesta av kostnaderna är svåra att mäta och, inte minst, att översätta i kronor och ören. Problemen förvärras av det faktum att många våldshandlingar, speciellt sexuella övergrepp, barnmisshandel och mäns våld mot kvinnor förblir oanmälda.

Alla försök att skatta de totala kostnaderna för våld kan därför antas vara grova underskattningar. Det vanliga tillvägagångssättet är att lista ett antal kostnader som är svåra men möjliga att kvantifiera såsom vårdkostnader för våldsoffer, antal förlorade arbetsdagar, kostnader för polisutredning, rättegång och fängelse för våldsverkare, m.m., medan andra, omätbara och långsiktiga kostnader bara kan anges per kategori, utan försök att översätta dem till kronor och ören. Dessa sistnämnda kostnader kan naturligtvis vara betydligt högre än de mätbara kostnaderna.

Otillförlitlig statistik

Data om våld är ofta missvisande, speciellt vid jämförelser mellan länder och skilda perioder. Offrens benägenhet att göra polisanmälan kan variera mycket över tiden, efterhand som sociala normer och många andra faktorer förändras. Sådana förändringar är särskilt betydelsefulla när det gäller sexuella övergrepp och barnmisshandel.

När det gäller tillförlitlighet är uppgifter om dödsfall förhållandevis trovärdiga. De flesta länder har födelse- och dödsregister och för någon form av statistik över mord och självmord. Statistiken över mord, en extrem form av våld, kan därför ofta

användas som en ungefärlig indikator på omfattningen av våld i ett visst samhälle. Icke-dödligt våld är självfallet mycket vanligare än dödligt.

Polisrapporter är en annan användbar men otillförlitlig källa. Inte minst våld som begås av en nära partner, som är den vanligaste formen av våld mot kvinnor, tenderar att vara grovt underrapporterat.

Den mest bästa informationskällan om våldsbrott är brottsofferundersökningar där ett stort antal personer tillfrågas om de utsatts för brott och våld, och i så fall hur många gånger. Svaren på sådana undersökningar ger betydligt högre siffror på brottsligheten än polisregister.

Förlust av liv

Över 90 procent av alla dödsfall till följd av våld äger rum i låginkomstländer. Den enda form av våldsamma dödsfall som är mer vanlig i i-länderna är självmord.

Betydligt fler män än kvinnor dödas; förhållandet är drygt tre till ett. Allra störst risk löper unga män. Antalet mord och dråp fördelat på män och kvinnor i olika åldersgrupper visas i tabell 1 nedan.

Tabell 1. Ungefärligt antal mord och dråp per åldersgrupp i världen (år 2000)

Åldersgrupp (år)	Antal mord och dråp (per 100.000 individer)	
	Män	Kvinnor
0-4	5,8	4,8
5-14	2,1	2,0
15-29	19,4	4,4
30-44	18,7	4,3
45-59	14,8	4,5
Över 60	13,0	4,5
Totalt	13,6	4,0

Källa: WHO (2002), sid. 10.

Det bör noteras att ovanstående siffror utgör en underskattning eftersom många våldsrelaterade dödsfall registreras som dödsfall av andra orsaker (sjukdom, olycksfall m.m.).

Denna underrapportering är särskilt uttalad när det gäller unga flickor. Många miljoner flickor världen över "saknas"; de har blivit offer för könsselektiva aborter, avsiktlig försummelse eller regelrätta mord efter födelsen (se vidare nedan, s.).

Våldsbrott

Förekomsten av våldsbrott varierar mycket mellan olika länder. Mest våld finner vi i de länder som har de största klassklyftorna. Alla studier är överens på denna punkt: ju större inkomstskillnader, desto mera våld. Och ju sämre kvinnans ställning är, desto mer utbredd är våld mot kvinnor.

Latinamerika och Afrika är de mest ojämlika kontinenterna. Det är också här vi hittar de länder som har högst frekvens av våldsbrott. Den internationella statistiken över antalet mord per 100.000 invånare toppas av länder som Colombia, El Salvador och Sydafrika, där mordfrekvensen ligger 20-40 gånger högre än i till exempel Ostasien

eller Skandinavien. Det finns dock undantag; i ett land som Chile, till exempel, ligger mordfrekvensen på en europeisk nivå.

Antalet människor som mördas varje år i Latinamerika uppgår till cirka 140.000, och utslaget på hela den vuxna befolkningen förlorar varje latinamerikan i genomsnitt tre arbetsdagar per år sedan de utsatts för fysiskt våld.

Bland i-länderna är våldsbrottligheten störst i det mest ojämlika landet, USA. Dock visar statistiken att brottsligheten under flera år har minskat i USA, medan den ökat i de flesta länderna i Latinamerika, Afrika, Östeuropa och Centralasien. Under 1990-talet och början av 2000-talet förefaller våldsbrottsligheten ha ökat särskilt snabbt i många av de tidigare kommunistiska länderna i Europa och Centralasien.

Några siffror över mordfrekvensen kan ange de stora skillnader som finns mellan olika regioner och länder.

Tabell 2. Antalet mördade per år och 100.000 invånare (data från 2005 eller 2006).

	<i>Antal mördade</i>
El Salvador	55
Guatemala	45
Venezuela	42
Sydafrika	40
Brasilien	20
Mexico	13
Thailand	8
Zambia	8
Estland	7
USA	6
Filippinerna	4
Iran	3
Sverige, Chile m.fl.	2
Spanien, Island, Tyskland, Danmark, Norge m.fl.	1
Singapore, Japan, Hong Kong	0,5

Storstäder är normalt mer utsatta än landsbygden. T.ex. är mordfrekvensen 64 per 100.000 invånare i New Orleans – värre än i El Salvador - och i Rio de Janeiro hela 80/100.000.

I många länder är kriminalitet och våld så omfattande att hela samhällsekonomin drabbas. Enligt olika studier uppgår de direkt mätbara kostnaderna för kriminalitet till mindre än två procent av BNP i flertalet västeuropeiska länder, men till nästan fyra procent av BNP i USA. Än värre är dock situationen i vissa latinamerikanska länder: till exempel Peru fem procent, och Brasilien tio procent, El Salvador och Colombia ännu mer (data från slutet av 90-talet). Och då är alla dolda kostnader – lidande, ångest, psykiska skador hos brottsoffer och anhöriga, med mera – inte medräknade.

En hög brottslighet bidrar till att sprida en känsla av otrygghet bland befolkningen i stort. I den bemärkelsen kan man säga att hela befolkningen i ett land eller ett samhälle plågat av brottslighet och våld är brottsoffer. Och våldet påverkar hela

vardagslivet. Rika familjer investerar stora summor i privat skydd och tar sin tillflykt till slutna, kringgärdade bostadsområden. Människor vågar inte gå ut ensamma eller arbeta och studera på kvällstid av fruktan för att bli utsatta för våldsbrott. Dessutom väljer många unga människor, i synnerhet pojkar, en kriminell karriär som medlemmar i gatugäng eller som småtjuvar och knarklangare i stället för att studera eller försöka hitta ett riktigt arbete.

I i-länderna är våldsbrottsligheten sällan så omfattande att den har några betydande effekter på landets ekonomiska utveckling i stort. Men många opinionsundersökningar visar ändå att rädslan för brottslighet påverkar livskvaliteten även i relativt trygga länder och samhällen.

I USA sitter idag mer än var hundra vuxen i fängelse, ofta för brott relaterade till våld eller hot om våld. Antalet fångar har ökat från 110 per 100.000 invånare för en generation sedan till omkring 1.000 per 100.000 idag, vilket är en mer än tio gånger större andel av befolkningen än i länder som Japan eller Frankrike. I Sverige, där antalet fängslade har ökat kraftigt på senare år, var siffran på antalet fångar år 2006 ”bara” 79 per 100.000 invånare.

De direkta fängelsekostnaderna för USA:s över två miljoner interner uppgår till mer än 60 miljarder dollar per år.

I Sverige är våldet av mindre omfattning än i de flesta andra länder. Men vissa typer av våld, inte minst gängrelaterat ungdomsvåld, tycks idag öka snarare än minska.

Antalet anmälda fall av kvinnomisshandel i Sverige har de senaste åren uppgått till över 23.000. En grov underskattning av det verkliga antalet, naturligtvis. De direkt mätbara kostnaderna för varje enskilt fall kan uppgå till mångmiljonbelopp. I en studie från Umeå universitet² har de direkt mätbara kostnaderna för den offentliga sektorn (sjukvård, försäkringskassa, A-kassa m.m.) av ett fall med en man som misshandlade sin kvinnliga partner under 20 år uppskattats till 2,5 miljoner kronor.

De saknade flickebarnen

Den könsuppdelade födelsestatistiken i många länder, i synnerhet i östra och södra Asien, avslöjar en skrämmande bild av barnamord på flickor, vilket ska förstås som selektiva aborter av kvinnliga foster samt avsiktligt dödande av spädbarn av kvinnligt kön eftersom föräldrarna hellre vill ha pojkar.

I Indien har kvoten mellan kvinnligt och manligt kön i åldersgruppen 0–6 minskat till 927/1.000. I vissa delstater, som Punjab och Haryana, föds det färre än 800 flickor per tusen pojkar. Även i Kina har obalansen mellan könen förändrats drastiskt under de senaste årtiondena. I vissa provinser föds över 30 procent fler pojkar än flickor.

Jag tänker inte försöka kvantifiera de ekonomiska kostnaderna för de tiotals miljoner kvinnor (uppskattningarna varierar stort) som saknas i världens befolkning som en följd av att föräldrarna föredrar söner och därför aborterar flickfoster och till och med dödar nyfödda flickor. Det finns en gräns för vad som är meningsfullt att översätta i pengar. Men det bör framhållas att de dramatiska förändringar som skett i fråga om könsfördelningen bland nyfödda barn i flera länder, däribland de två mest folkrika

² Se Weinehall m.fl. (2006), citerad i Eliasson och Ellgrim (2007).

länderna i världen, under de kommande årtiondena kan antas få djupgående och negativa demografiska, sociala och ekonomiska konsekvenser. Unga män utan både jobb och kvinnor kan vara extra farliga.

Våld mot kvinnor

Våld mot kvinnor är, enligt den definition som antogs vid Beijing-konferensen 1995, *”varje könsbetingad våldshandling som resulterar i eller sannolikt kommer att resultera i fysisk, sexuell eller psykisk skada eller lidande för kvinnor och som innefattar hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande”*.

En kategorisering av våldet mot kvinnor skulle också kunna omfatta skadliga traditionella seder, dvs. sådana typer av våld som enligt en UNIFEM-definition ”har begåtts mot kvinnor i vissa samhällen och kulturer så länge att de betraktas som en del av en accepterad kulturell praxis” (UNIFEM 2003, sid. 2). Bland dessa kränkningar ingår t.ex. kvinnlig könsstympning, hemgiftsrelaterade mord, hedersrelaterade mord, barnäktenskap, tvångsäktenskap, syraattacker och andra handlingar som årligen dödar, lemlästar samt fysiskt och psykiskt skadar miljoner kvinnor.

Den vanligaste formen av våld mot vuxna kvinnor är det våld som utövas av maken eller en annan man kvinnan har ett förhållande med. Även om kvinnor också kan vara våldsamma i ett förhållande är det till allra största delen kvinnor som är utsatta för partnervåld med män som förövare.

Liksom när det handlar om barnmisshandel är uppgifterna om omfattningen av våld inom familjen mycket otillförlitliga. I polisrapporterna förekommer t.ex. våld utövat av en partner mycket mindre än vad som rapporteras i brottsofferundersökningar. I undersökningar från 48 länder världen över uppger mellan 10 och 69 procent av alla kvinnor att de någon gång i sitt liv utsatts för fysiskt våld av en manlig partner (WHO 2002, kapitel 4).

Trots att förekomsten av våld mot kvinnor skiljer sig mycket åt länder och samhällen emellan visar alla studier att det är vanligt i alla länder, regioner och kulturer. I de rika i-länderna där våld mot kvinnor är mindre vanligt än i många fattiga länder har uppskattningsvis en av fyra kvinnor någon gång under sitt liv utsatts för våld i hemmet av en manlig partner.

De långvariga effekterna av fysiska och sexuella övergrepp är allvarliga. Verkningarna efter misshandeln kan kvarstå länge efter det att själva misshandeln har upphört, och ju allvarligare misshandeln är, desto mer påverkas kvinnans fysiska och psykiska hälsa. En studie om våld mot kvinnor i USA visade till exempel att kvinnor som blivit utsatta för övergrepp behövde psykiatrisk vård i 4–5 gånger större utsträckning och hade försökt ta sitt liv fem gånger oftare än kvinnor som inte blivit utsatta för våld.

De omedelbara ekonomiska effekterna i form av kostnader för medicinsk behandling, förlorade inkomster under sjukfrånvaro osv. är i många fall betydligt mindre än de långsiktiga effekterna som depressioner, ökat missbruk av tobak och alkohol, självmordsförsök och lägre arbetsproduktivitet.

Förekomsten av sexuellt överförbara sjukdomar, bland annat hiv, gör de sexuella övergreppen särskilt farliga. För ett stort men okänt antal flickor och kvinnor som smittats av hiv genom våldtäkt har det sexuella övergreppet blivit liktydigt med mord.

De långsiktiga kostnaderna bör innefatta effekterna av våld inom familjen för barn som blir vittnen. Först på senare tid har dessa barn börjat erkännas som brottsoffer i Sverige.

Ungdomsbrottslighet

De flesta kriminella handlingar och våldsdåd utförs av unga män. Många typer av våld hänger därför nära samman med de unga människors situation och deras förebilder bland jämlikar och vuxna män.

Ungdomsbrottsligheten är resultatet av många olika men ofta överlappande och ömsesidigt förstärkande faktorer som:

- individens egna erfarenheter av misshandel och övergrepp under barndomen och den tidiga ungdomen;
- andra former av våld i hemmet som kan få barn och unga att betrakta våld som ett acceptabelt och rentav manligt sätt att hantera konflikter och motgångar;
- en hög förekomst av våld i omgivningen eller samhället som helhet, kanske på grund av krig eller våldsamma konflikter, stora klassklyftor, våldsamma gatugång som huvudsakligen består av unga män, e.d;
- tillgång till droger, däribland alkohol;
- ungdomsarbetslöshet;
- tillgång till eldvapen och andra lätta vapen i samhället;
- urbanisering – inte minst i många u-länder har brottsligheten ökat i takt med urbaniseringen.

Varje dag dör i genomsnitt 565 barn, ungdomar och unga vuxna världen över på grund av våld. I USA, där ungdomsvåldet är mer utbrett än i andra industriländer, dödas 6–7 unga människor varje dag, oftast med handeldvapen i händerna på andra ungdomar eller unga vuxna.

På varje dödsfall går givetvis mångdubbelt fler våldsdåd som leder till icke dödliga skador.

Genomsnittskostnaden för samhället (exklusive de omätbara kostnaderna) för en kriminell karriär i Sverige har beräknats till 15-20 miljoner kronor. Detta gäller en person som börjar med småbrottslighet i ungdomen, inte går ut gymnasiet, tillbringar mellan fem och sju år i fängelse och begår ett genomsnittligt antal brott för en genomsnittlig man med fullt utvecklat kriminell identitet. I USA kan genomsnittskostnaden för att hålla en person i fängelse beräknas omkring 30.000 USD per år (den totala kostnaden för fängelser på drygt 60 miljarder USD delat med drygt 2 miljoner interner).

Statligt och politiskt våld

Bland fattiga människor i många länder representerar ofta statliga myndigheter, inte minst polis och militär, ett hot snarare än beskydd. Ofta är det staten själv som är ansvarig för kriminella och våldsamma handlingar.

Extrema uttryck för statligt våld förekommer i länder som styrs av repressiva regimer. Även i stater som räknas som demokratier, som t.ex. Colombia, är mord på fackföreningsledare, journalister och fattigbönder vanligt förekommande. Militärer, poliser och privata säkerhetsmän som hyrs in av den lokala eliten är ofta inblandade i sådana brott.

Ett exempel på ett annat slags politiskt våld är det våld som används av separatiströrelser (som ETA i Spanien och de tamilska tigrarna i Sri Lanka) eller motståndsrörelser av skilda slag (i Irak, Afghanistan, Israel/Palestina, Colombia, Somalia m.fl.).

Kostnader för krig

Syftet med detta avslutande avsnitt är att, där så är möjligt, försöka skatta kostnaderna i monetära termer. Som alltid är de indirekta, omätbara och långsiktiga kostnaderna svåra eller omöjliga att översätta i kronor och dollar.

Kapitlet inleds med en kortfattad översikt över militärutgifternas storlek. I kapitlets andra och största del diskuteras de kostnader som uppstår när vapnen faktiskt används.

Militärutgifter

En vanlig motivering för militärutgifter, eller ”försvarskostnader” som de kallas i nästan alla länder, är att en stark militärstyrka verkar avskräckande och därigenom faktiskt minskar risken för militära attacker och därmed antalet krig. Detta argument kan vara giltigt i vissa länder, men jag kommer ändå att bortse från den eventuellt avskräckande roll som höga militärutgifter kan ha.

Efter att ha minskat under en period på elva år (1987-98) har militärutgifterna i världen sedan 1998 börjat öka igen. I SIPRI:s årsbok 2002 uppskattas världens militärutgifter under 2001 till 839 miljarder USD (i löpande priser). År 2006 hade de enligt SIPRI ökat till över 1.200 miljarder, varav USA svarade för 46 procent.

De fem länder som har de högsta militärutgifterna – USA, Storbritannien, Frankrike, Kina och Japan – svarar för omkring två tredjedelar av världens samlade rustningskostnader. Det finns dock en avsevärd underrapportering av militärutgifterna i vissa länders statsbudgetar.

Kostnader för krig

Ovanstående siffror gäller militärutgifter, och det återstår att uppskatta de kostnader som uppstår när krig faktiskt bryter ut. Avsnittet inleds med en diskussion om inbördeskrig, medan mellanstatliga konflikter, med Irak-kriget som exempel, tas upp avslutningsvis. Distinktionen är ingalunda kristallklar; dagens krig i exempelvis Irak, Afghanistan och Somalia har givetvis karaktären av både mellanstatliga krig och inbördeskrig, och flertalet inbördeskrig utspelas med en stark inblandning av externa aktörer – stater, oljebolag, gruvbolag, och andra intressenter.

Inbördeskrigets kännetecken och kostnader

De flesta väpnade konflikterna efter 1945 har varit inbördeskrig. Varje år under 1980- och 90-talen har det pågått mellan 20 och 30 ”större väpnade konflikter”.³

I vissa avseenden kan inbördeskrig ha ännu mer förödande följder än krig mellan två eller flera stater. De sociala och psykologiska trauman som uppstår blir ofta svårare att komma över eftersom den tidigare fienden finns kvar inom landets gränser, och gränsen mellan ”krig” och ”fred” är ofta svårare att dra.

Det mest uppenbara sättet på vilket ett inbördeskrig skadar ekonomin är genom ödeläggelse av människoliv och förstörelse av materiella resurser: människor dödas eller lemlästas, broar sprängs, boskap dödas osv. Inbördeskrigen utkämpas dock med mycket mindre avancerad teknik än mellanstatliga krig vilket innebär att de direkta skadorna på infrastruktur och fabriker och byggnader brukar bli mindre omfattande.

En annan effekt av inbördeskrig, och givetvis av många mellanstatliga krig, är de störningar som orsakas av krigföringen. Vägarna blir osäkra, människor tvingas överge sina hem, jordbruksproduktionen blir lidande eftersom bönder lämnar sina gårdar, landminor gör stora områden obrukbara, brottsligheten ökar, den ökade tillgången på handeldvapen gör brottsligheten mer våldsamt, familjer splittras och antalet föräldralösa barn ökar, osv. Dessa indirekta verkningar av inbördeskrig är ofta långsiktiga till sin natur, i synnerhet som många inbördeskonflikter är långvariga och utdragna, ofta utan egentlig början eller tydligt slut.

Kostnader för kvinnor och barn

Historiskt sett har de flesta dödsoffren i krig varit män i uniform. Så är inte längre fallet: den överväldigande majoriteten av alla offer i både inbördeskrig och mellanstatliga konflikter är nuförtiden civila.

I synnerhet i inbördeskrig verkar det som om kvinnor och barn drabbas hårdast. Jag kommer dock inte att försöka kvantifiera kvinnornas börda och än mindre översätta denna statistik i monetära termer. För att illustrera några av de mest iögonenfallande aspekterna av våld mot kvinnor i samband med väpnade konflikter vill jag hellre citera några av de inledande styckena till en FN-studie gjord av Elisabeth Rehn och Ellen Johnson Sirleaf:⁴

”Tystnaden kring våld mot kvinnor i konflikter är en av historiens största tystnader. Vi var helt oförberedda på den förfärliga omfattningen av vad vi såg och hörde i de krigs- och efterkrigsområden vi besökte. Vi kände till siffrorna. Vi visste att man i 94 procent av de hushåll med landsfördrivna som undersökts i Sierra Leone hade upplevt sexuella övergrepp, däribland våldtäkt, tortyr och sexuellt slaveri. Vi visste att minst 250.000, kanske så många som 500.000, kvinnor våldtogs under folkmordet 1994 i Rwanda. Vi läste rapporter om sexuellt våld i de pågående konflikterna i Algeriet, Burma, södra Sudan och Uganda. Vi hörde om den dramatiska ökningen av våld i hemmet i krigsdrabbade områden och om det ökande antalet kvinnor som smugglats ut från krigsområden för tvångsarbete eller prostitution.

³ Enligt fredsforskningsinstitutet SIPRI:s definition är en ”större väpnad konflikt” eller krig en konflikt där vapen används och minst 1.000 människor dödas. Enligt andra källor definieras en större väpnad konflikt som en konflikt med över 500 döda.

⁴ Rehn och Johnson (2002), sid. 9–10.

Men vetenskapen om allt detta kunde inte förbereda oss för de fasor kvinnorna beskrev. Livmödrar punkterade med vapen. Kvinnor som våldtas och torteras inför sina män och barn. Gevär som sticks upp i vaginor. Gravida kvinnor som misshandlas för att framkalla missfall. Foster som slits ut ur uppsprättade magar. Kvinnor som kidnappas, får ögonbindel och misshandlas på väg till arbetet eller skolan. Vi såg ärr, smärtan och förödmjukelsen. Vi hörde om gruppvåldtäkter, våldtäktsläger och lemlästning. Om mord och sexslaveri. Vi såg ärr efter en brutalitet så extrem att överlevnad för en del tycktes vara ett öde värre än döden ...

Under konflikter utsätts kvinnor och flickor för våld från många andra än de väpnade grupperna. Kvinnor tvingas fysiskt och ekonomiskt eller har inget annat val än att prostituera sig eller byta sex mot föda, logi, fri lejd och andra behov. Deras kroppar blir en del av ett byteshandelssystem, ett sätt att köpa sig det som krävs för överlevnad. Regeringstjänstemän, biståndsarbetare, civila myndigheter och kvinnornas egna familjer har alla varit delaktiga i att utnyttja kvinnor på detta sätt.

Polis och andra civila utnyttjar ofta kvinnornas maktlöshet till och med när de är fängslade. Våldtäkt och tortyr av kvinnor har använts som en form av förhörsteknik ...”

Enligt en FN-rapport om barnsoldater deltog 2001 över 300 000 unga människor under 18 år, varav en del så unga som sju eller åtta år, i konflikter i över 30 länder. Många av dessa barn har rövats bort från skolor, flyktingläger eller sina egna hem. Flicksoldater utsätts ofta systematiskt för sexuella övergrepp och våldtäkter.

Också barn som överlever väpnade konflikter och de materiella umbäranden som drabbar dem till följd av kriget kan bli permanenta offer. Barnen själva beskriver faktiskt ofta brottslighet, familjeproblem, sexuella övergrepp, otrygghet, utebliven skolgång och dåliga sanitets- och hygienförhållanden som ännu större problem än de våldsamma sammandrabbningar de har bevittnat eller hört berättas om.

Liknande kostnader uppstår naturligtvis för många vuxna. Depressioner, alkoholism och många andra uttryck för dysfunktionellt beteende rapporteras ofta hos krigsveteraner. Det är ett välkänt faktum att män som har deltagit i väpnade konflikter är överrepresenterade bland våldsverkare, inte minst bland dem som utövar våld mot kvinnor och barn.

Mellanstatliga krig

Många av konsekvenserna av och kostnaderna för internationella krig är desamma som de som uppstår vid inbördeskrig och behöver inte upprepas här. De största skillnaderna är tekniska och politiska, sociala och psykologiska. Inbördeskrig brukar vara mer utdragna och ha mer långvariga effekter särskilt på samhällets politiska institutioner och sociala kapital än krig som betraktas som ett uttryck för utländsk aggression.

En stor skillnad som gäller teknologi är det faktum att mellanstatliga krig oftast förs med hjälp av moderna, sofistikerade och dyra vapen. Kostnaderna för den militära utrustningen är högre, liksom de omedelbara skadorna av krigföring som innefattar tunga bombningar och massiv förstörelse av infrastruktur, fabriker och byggnader. De långsiktiga miljöeffekterna har också en tendens att bli mycket allvarliga såsom konstaterats i t.ex. Indokina, Irak och Serbien.

De totala kostnaderna för det USA-ledda kriget mot Irak sedan 2003 är naturligtvis omöjliga att beräkna för närvarande. Innan kriget inleddes skulle de sammanlagda kostnaderna för USA och dess allierade, enligt Bush-administrationens beräkningar, uppgå till cirka 50 miljarder USD. Det fanns t.o.m. de som hävdade, i likhet med vice försvarsministern Paul Wolfowitz, som sedermera gick direkt från Pentagon till posten som chef för Världsbanken, att Irak-kriget skulle finansiera sig självt, med hjälp av ökad oljeproduktion i Irak. Men fortfarande ligger faktiskt Iraks oljeproduktion långt under nivåerna före kriget (och Wolfowitz, som gjorde kampen mot korruption till Världsbankens hjärtefråga, har fått sparken från Världsbanken efter anklagelser om korruption).

Idag vet vi att de sammanlagda kostnaderna överstiger alla förhandskalkyler med bred marginal. Antalet dödade amerikanska soldater uppgår redan (mars 2008) till över 4.000. Ytterligare ett tusental amerikaner som arbetat för de privata "säkerhetsföretagen" – vår tids legoknektar i det i stor utsträckning privatiserade Irak-kriget – har dödat. Femton gånger fler har sårats. En tredjedel av de över en miljon amerikanska soldater som har tjänstgjort i Irak och Afghansistan har efter hemkomsten uppgett att de lider av psykiska problem.

Bara de framtida kostnaderna för att ge medicinsk och psykiatrisk vård, änkepensioner och ekonomisk ersättning till skadade krigsveteraner från Irak och Afghanistan har i en färsk amerikansk studie⁵ uppskattats till mellan 350 och uppåt 700 miljarder dollar. 700 miljarder dollar motsvarar 140 gånger den årliga kostnaden för FN:s fredsbevarande styrkor.

Den amerikanske ekonomen Joseph Stiglitz,⁶ mottagare av det s.k. ekonomipriset till Alfred Nobels minne för några år sedan, har tillsammans med en kollega uppskattat de totala kostnaderna för USA för kriget till Irak till över tre tusen miljarder dollar ("The three billion dollar war", 2008). Irak-kriget är redan det dyraste av många USA:s krig under den så kallade efterkrigstiden.

De beräkningar av kostnaderna för kriget som gjorts inkluderar inte den allra största kostnaden: det irakiska folkets lidanden. Uppskattningarna av antalet dödade irakier sedan ockupationen började varierar mellan drygt 150.000 (Världshälsoorganisationen WHO) till uppåt en miljon, om den ökade dödligheten till följd av ökad undernäring och försämrad hälsovård och sanitet inkluderas. Miljoner utbildade människor har flytt. Korruptionen, som var svår redan under diktatorn Saddam Hussein, har blivit ett allestädes närvarande gissel. Kriminalitet och sektaristiskt våld gör vardagslivet för många irakier till en mardröm. De långsiktiga effekterna på miljö och hälsa, bland annat till följd av de amerikanska truppernas användning av det radioaktiva ämnet utarmat uran redan under Gulf-kriget, har givit upphov till en mångdubbling av antalet barn som föds med genetiska skador.

Återverkningarna på USA:s ekonomi, och kanske på hela världsekonomin, av kombinationen av stigande krigskostnader och Bush-administrationens makabert ansvarslösa ekonomiska politik i stort lär bli betydligt allvarigare än vad de värsta olyckskorparna förutsåg.

⁵ Se Lina Bilmes, "Hidden Costs of War:", www.democracynow.org/2007/2/6/hidden_costs_of_war_long_term

⁶ Se Linda Bilmes & Joseph Stiglitz, (2006)

Avslutning

I många länder idag är våld utövat av män det allvarligaste samhällsproblemet och utvecklingshindret. De mänskliga och samhällsekonomiska kostnaderna för detta våld – som inkluderar kvinnomisshandel och sexuellt våld, barnmisshandel, gäng- och drogrelaterat våld, ”vanlig” kriminalitet, statligt våld, inbördeskrig och mellanstatliga krig och andra former av fysiska och psykiska övergrepp – är ofantliga, om än omöjliga att till fullo mäta.

Våld går ofta i arv. I klartext: Fäders och styvfäders våld går i arv till sönerna. Pojkar som upplevt våld i hemmet – som sett sina mödrar misshandlas, som fått mycket stryk själva eller som utsatts för sexuella övergrepp – löper långt större risk än andra att växa upp till våldsamma män.

Många män är farliga. Men det är också farligt att vara man. Kampen mot manligt våld är inte bara en ”kvinnofråga”. Alla människor - män, kvinnor och barn – bör kunna förenas i ett avståndstagande från våld.

För att minska det våld som idag bara tycks öka måste mansrollen, och de mansideal som unga pojkar växer upp med - på TV och i verkligheten - förändras i grunden. Att tillgripa våld måste ses som fejt och förkastligt. Vuxna män har ett särskilt ansvar när det gäller att fördöma pojkar och män som slåss, med eller utan dödliga vapen.

Tyvärr styrs en stor del av världen idag av just de män som är allra farligast: de som ser våld som ett både naturligt och legitimt sätt att lösa konflikter. De som ser det som manligt att tillintetgöra sina faktiska och inbillade fiender.

Kampen mot våld måste börja med mansrollen och baseras på andra förebilder – exempelvis Nelson Mandela eller Mahatma Gandhi - än våldsmakare som Georg W. Bush, Tony Blair, Usama bin Ladin eller Vladimir Putin.

Litteratur

- Bilmes, Linda, "Hidden Costs of War:",
www.democracynow.org/2007/2/6/hidden_costs_of_war_long_term
- Bilmes, Linda & Stiglitz, Joseph E., *The three billion dollar war*", W.W. Norton, 2008
- Eliasson, Mona & Ellgrim, Barbro, *Mäns våld i nära relationer. En kunskapsöversikt*, Sveriges kommuner och landsting, 2007
- Ferguson, Harry m.fl., *Ending Gender-based Violence: A Call for Global Action to Involve Men*, Sida, Stockholm 2004
- Rehn, Elisabeth och Johnson, Sirleaf, *Women, War and Peace: The Independent Experts' Assessment on the Impact of Armed Conflict on Women and Women's Role in Peace-building*, UNIFEM, 2002. Hela texten kan hämtas från www.unifem.undp.org/resources/assessment/
- SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute), olika rapporter, webbadress www.sipri.se
- UNDP (FN:s utvecklingsprogram), *Human Development Report*, olika utgåvor.
- de Vylder, Stefan. *Costs of Male Violence*, i Ferguson (2004)
- Weinehall, K. m.fl., *Räkna med kostnader – en fallstudie om mäns våld mot kvinnor*, Umeå universitet, Skrifter från juridiska institutionen nr. 15/2006
- WHO (Världshälsoorganisationen), *World Report on Violence and Health*, Geneve 2002